
Medicinos istorija ir menas

Meilė ir lytinis gyvenimas eponimuose

D. Survilaitė

Respublikinė Vilniaus psichiatrijos ligoninė

Santrauka. Straipsnyje surinkti medicinoje, psichiatrijoje ir seksologijoje vartojami eponimai, susiję su meile, lytiniu gyvenimu, kilę iš graikų, roménų mitų, Biblijos, literatūros, istorijos, pasakojama apie jų kilmę bei vaizdavimą mene. Aptariami seksualiniai sutrikimai Tarptautinėje ligų klasifikacijoje (TLK-10). Pateikiamas autorės gydytas nimfomanijos atvejis. Straipsnis iliustruotas garsiaisiais meno kūriniais.

Raktažodžiai: eponimai medicinoje, seksologijoje ir psichiatrijoje, afrodisiakai, venerologija, hermafroditizmas, hymen, priapizmas, erotomanija, Klerambo sindromas, Simenono sindromas, satyriazė, Don Žuano sindromas, nimfomanija, Mesalinos sindromas, onanizmas, platonika meilė, lesbianizmas.

Neurologijos seminarai 2008; 12(38): 212–223

„*Kas būtų dailė, skulptūra ir poezija be lytinio pagrindo?*“
Richard von Krafft Ebing [1]

Meilė ir lytinis gyvenimas – viena iš svarbiausių žmogaus gyvenimo sričių. Medicinoje yra daug terminų ir eponimų, atspindinčių tiek lytinio gyvenimo normą, tiek patologiją. Dažnai esame linkę manyti, kad seniau žmonės ir jų gyvenimas buvo labiau dorovingi, kad civilizacija pagimdė daug nukrypimų, ypač lytiname gyvenime. Skaitant graikų ir roménų mitus, senąsias knygas, Bibliją, žiūrint ir nagrinėjant garsius meno kūrinius, randame daug įvairių įdomių dalykų, iš kurių galime sužinoti, kad visa tai buvo žinoma jau senų senovėje...

AFRODITĖ (VENERA) IR JOS VAIKAI

Medicinoje yra daug eponimų, kilusių iš senovės graikų ir roménų dievų bei deivų vardų. Kai kurie terminai virtos bendriniais ir plačiai vartojami, dažnai net nesusimąstant apie jų kilmę.

Afroditė graikų mitologijoje – auksaplaukė meilės ir grožio deivė. Pagal senovės graikų mitą, Afrodité gimė iš jūros putų Kipro saloje (gr. *aphros* – puta). Dažniausiai jos atributai – obuolys, balandis, rožė, kiškis, mėnulis, delfi-

nas, mirta, granatas, citrina [2, 3]. Afrodité dažnai vaizduojama mene (paprastai nuoga). Vienas iš seniausių jos atvaizdų, atstovaujantis antikinei graikų skulptūrai, vadinamas „Ludovizi sostu“, datuojamas 460 m. pr. Kr. – 1887 m. Romoje, Villa Ludovisi rastas bareljefas, sukurtas iš baltojo marmuro. Skulptūrinė grupė vaizduoja Afroditės gimimą (1 pav.). Dabartinėje Turkijos teritorijoje, Izmiro rajone, yra išlikusios Afroditės garbei pastatytos šventyklos liekanos, o vietovė nuo II a. pr. Kr. vadinama Afrodiziumi.

Afroditė buvo ypač vaisinga deivė – su penkiais dievais ji susilaukė net 16 vaikų, iš kurių, atsižvelgiant į šio straipsnio temą, mus domina keturi: Hermafroditas, Himeňėjas, Priapas ir Erotas. Nuo Afroditės vardo kilo pavadinimas „afrodisiakai“.

Afrodisiakai – įvairios augalinės ir gyvūninės kilmės medžiagos, skatinančios lytinį potraukį ir aktyvumą, potenciją. Vienas iš jų, net pavadinime turintis Afroditės vardą – Meksikoje ir Centrinėje Amerikoje augantis augalas damiana (*Turnera diffusa*, sin. *Turnera aphrodisiaca*), buvo žinomas dar senovės majų civilizacijoje. Ispanų misionieriai pasakojo apie Meksikos indėnus, kurie gamino gėrimą iš damianos lapų, pridėdami medaus. Gėrimas sustiprindavo meilės galią, panaikindavo galvos svaigimą ir atstatydavo prarastą pusiausvyrą.

Garsi Čilės rašytoja Isabel Allende (romanų „Dvasių namai“, „Inesė“, „Apie meilę ir šešelius“ ir kitų autorė), pavargusi nuo rimitų romanų, patyrusi daug išgyvenimų, sulaukusি 50-ties, paraše žaismingą kulinarijos knygą, i kurią sudėjo visus jai žinomus afrodisiakus, papildydamas knygą įdomiomis istorijomis. I. Allende rašo: „*Kad sužadintų sau didesnę meilės pageidą ir paskatintų vaisinguą, jau nuo neatmenamų laikų žmonija ieško įvairių me-*

Adresas:

Danguolė Regina Survilaite
Respublikinė Vilniaus psichiatrijos ligoninė
Parko g. 15, LT-11205 Vilnius
Tel. (8 5) 267 06 13, faks. 267 15 03, mob. (8 682) 68 353
El. paštas: danguoles@club13.lt; www.club13.lt

1 pav. Nežinomas autorius. Ludovizi sostas (apie 460 m. pr. Kr.).

Palazzo Altemps, Romos nacionalinis muziejus, Italija.

džiagų, griebiasi stebuklingų apeigų, triukų ir žaidimų, kuriuos nieko nelaukdami rimiti, dorybingi žmonės pakrikščia iškrypimais. Vaisingumas mūsų nedomina – pasaulyje ir taip per daug svetimų vaikų, – todėl galvokime vien apie malonumą... „Kaip apibūdinti afrodiziaką? Tarkime, kad tai kokia nors geismą skatinanti medžiaga ar veikla. Kai kurie afrodiziakai moksliškai pagrįsti, tačiau dauguma jų veikia tik vaizduotės paskatinti. Kiekviena kultūra ir kiekvienas žmogus į juos reaguoja savaip. Per tūkstančius metų žmonija daug ką išbandė ieškodama naujų meilės skatinilių, ir tie ieškojimai atvedė į pornografiją ir pradėjo kurti erotinį meną, tokį seną kaip ir tūkstančius metų turinti urvinė tapyba. Skirtumas tarp pornografijos ir erotikos – skonio dalykas: kas vienam erotiška, kitam gali pasiodyti pornografiška.“ [4].

Norintieji gali rasti ir daugiau populiarios literatūros lietuvių kalba apie afrodiziakus [5, 6].

Eponimas **anafrodizija** – moterų lytinis šaltumo (frigidumo) sinonimas (sin. *anaesthesia sexualis, anorgasmia feminina*).

Roménų mitologijoje Afrodité vadina **Venera** (lot. *Venus*) – meilės, aistros ir sodų deivė, vaisingumo globėja, Amoro motina. Varis buvo laikomas Veneros metalu (lot. *cuprus* nuo žodžio *Cipres* – Kipras). Senovės Romoje Venera reiškė žavesį ir kūnišką aistrą, pavasaris buvo šios deivės metų laikas (veneralijos buvo švenčiamos balandžio 1 d.) [7].

Europoje Renesanso epochos metu Venera tapo vienu populiariausių tapybos ir skulptūros objektų. Ji buvo vaizduojama nuoga, natūrali, dažnai gulinti ar stovinti ant kriauklės. Vienas iš garsiausių pasaulyje tokį paveikslų – Sandro Botticelli „Veneros gimimas“ (apie 1485 m.). Paveiksle vaizduojama ne deivės gimimo akimirka, o jos vėlesnis nusileidimas į žemę, pučiant dviems vėjams – Zefyru ir Aurai. Ją pasitinka viena iš trijų Gracijų. Paprastai būtent Gracijos, rožėmis ir mirtos šakelėmis apsikaišiusios juosmenis, tiesdavo Venerai prisidengti raudoną apsiaustą. Dėl apsiaustą puošiančių ramunių buvo iškelta hipotezė, kad paveikslas galėjo būti nutapytas Margaritos de Medici gimimo dienos proga 1484 m. (2 pav.) [8]. Rubensas (Peter Paul Rubens) nutapė daug Venerai skirtų paveikslų.

2 pav. Sandro Botticelli (1445–1510). Veneros gimimas (apie 1484).

Uffizi galerija, Florencija, Italija.

3 pav. Peter Paul Rubens. Venus Frigida (1614).

Antverpeno karališkasis menų muziejus, Belgija.

Viename iš jų – „Venus Frigida“ (1614 m.) – dailininkas vaizduoja Venerą, nusisukusią ir nusiminusią, šalia jos tuip siusgūžęs ir nusivylęs Kupidonas (3 pav.).

Laikui bégant, žodis „venera“ įgavo nuogos moters prasmę. Lytiškai plintančios ligos buvo pavadintos **venerinėmis**, o mokslas apie lytiškai plintančias ligas – **venerotologija**.

„...Dievai, įsakykit, kad amžiai
Niekad manęs nuo jo ir jo nuo manęs neatskirtų.“
*Prašymą jos išgirdo dievai: susimaišo jų kūnai
Ir susilieja draugėn ir vienas veidas palieka.*“
Ovidijus*. Salmakidė ir Hermafroditas [9]

Hermis (gr. – *krūva žyminciu akmenų*) graikų mitologijoje – Olimpo dievas, Dzeuso ir Atlanto dukters Majos sūnus. Tai labai gudrus ir apsukrus dievas, globojęs labai daug gyvenimo sričių. Hermis buvo senovės graikų gyvulininkystės dievas, piemenų ir kaimenių, oratorių, literatūros ir poetų, atletų globėjas. Jis buvo laikomas Olimpo dievų pasiuntiniu, dievų žinių žmonėms nešėju, sielų palydovu į

*Ovidijus (Publijus Ovidijus Nazonas) – roménų poetas (43 m. pr. Kr. – 18 m. po Kr.), daug kūrinį paskyrės meilės temai.

mirusiuju pasauli, prekybos, sienų ir keliautojų, pirklių, išradimų, svorio ir matų, taip pat vagių ir sukcijų globėjų. Apie Hermio darbus sukurta daug legendų. Tai buvo smagus pokšautojas – vos gimus nuvarė 20 Apolono karvių, dvi iš jų išsikepė ir suvalgė [3]. Hermio sūnus buvo ožiakojis piemenų dievas Panas (nuo jo kilo psichiatrijoje vartojaamas eponimas „panika“, nesusijęs su šio straipsnio tema). Roménų mitologijoje Hermis vadinas Merkurijumi.

Hermafroditas – Hermio ir Afrodité sūnus. Vardas sudarytas iš tévo ir motinos vardų. Pasak mito, Hermafroditas gimé nepaprastai gražus berniukas, kurį véliau nimfa (apie nimfas žr. toliau) Salmakidé paverté į hermafroditą, kurį išaugino nimfos ant švento Idos kalno Frygijoje*. Sulaukęs 15 metų, jis iškeliau į Likijos** ir Karijos*** miestus. Karijos miške, netoli Halikarnaso, Hermafroditas pamaté najadę**** Salmakidé upokšnyje. Ši, neatsispyrusi Hermafroditro grožiui, mègino jį suvilioti, bet jaunuolis ją atstumé. Manydamas, kad Salmakidé jau nuéjo, Hermafroditas nusirengé ir išlipo į upokšnį vandenį. Najadé, staiga iššokus iš už medžių, įpuolé į upokšnį ir, sukdamasi aplink berniuką, émë prieverta bučiuoti jį ir liesti jo krūtinę. Kol Hermafroditas priešinosi, Salmakidé kvietési dievų melsdama, kad jie niekada nebūtų išskirti. Jos noras buvo išpildytas, ir Hermafroditro bei Salmakidés kūnai susiliejo į vieną. Pagautas įniršio Hermafroditas prakeiké upokšnį, kad tas, kuris tame išsimaudys, irgi būtų taip pat pakeistas (4 pav.) [2].

Hermafroditizmas – abiejų lyčių požymių buvimas viename organizme. Dabar literatúroje šis terminas dažniau keiciamas į „interseksualų tipą“. Manoma, kad tokiam asmenų gimsta 3 iš tükstančio.

Psichinis hermafroditizmas – reiškinys, kai be išreikšto lytinio potraukio savo lyčiai asmuo turi ir potraukį priešingai lyčiai. Ši terminą savo knygoje „Lytiné psychopatija“ (1886 m.) pavartojo vokiecių psichiatrias Richard von Krafft Ebing (1840–1902 m.) [1]. Psichiatrio knyga buvo didelis iššukis to meto karalienės Viktorijos (1837–1901 m.) epochai, todèl Krafft Ebing buvo priverstas paliki katedrą Strasbûre. Jis vadovavo nedidelei sanatorijai netoli Graco Austrijoje. Neatsižvelgiant į tai, knyga buvo labai populiaru ir, dar psichiatriui gyvam esant, išleista net 12 kartų. Ir iki šių dienų knyga išliko aktuali ir laikoma vienu iš rimčiausių moksliinių darbų apie lytinius sutrikimus ir iškrypimus.

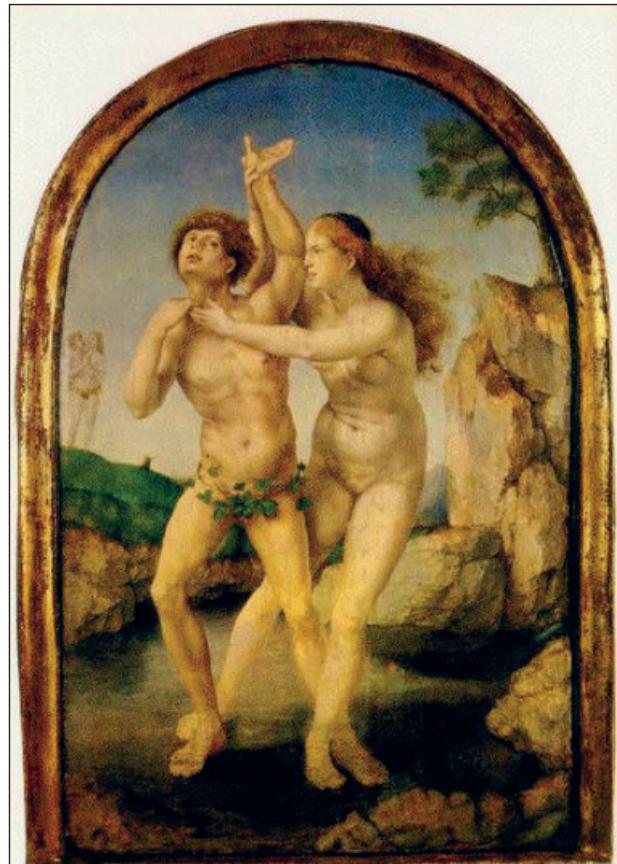
Šių laikų psichiatrijoje ir seksopatologijoje vartojoamas terminas „biseksuali orientacija“, Tarptautiné ligų klasifikacijoje (TLK-10) priskiriama psichologiniams ir elgesio sutrikimams, susijusiems su seksualine raida ir orientacija (koduojamas F 66x2), pabrëžiant, kad pačios seksualinės orientacijos negalima laikyti sutrikimu [10].

*Frygia – valstybė Mažojoje Azijoje, centriné Anatolijos puisisalio dalyje VIII a. pr. Kr. (dabartiné centriné Turkija, Ankaro regionas).

**Likija – Romos provincija pietvakarių Mažojoje Azijoje (dabartiné pietiné Turkijos dalis, Daljano regionas).

***Karija – istoriné (XI–IV a. pr. Kr.) sritis Mažojoje Azijoje (dabartiné pietvakarių Turkija, Bodrumo regionas).

****najadé – šaltinių ir upelių nimfa.

4 pav. Jan Gossaert (Mabuse) (1470–1532). Hermafrodit ir Salmakidés metamorfozé (1516).

Boimans van Bioningeno muziejus, Roterdamas, Nyderlandai.

Legendą apie Salmakidé ir Hermafroditą įamžino daug menininkų nuo Antikos laikų iki mūsų dienų. Ovidijus ją apraše „Metamorfoziu“ ketvirtuoje knygoje [9]. Žymiausia antikiné graikų skulptūra, vaizduojanti hermafroditą, pirmaisiais XVII a. dešimtmečiais buvo atrasta Romoje, netoli Santa Maria della Vittoria bazilikos ir Diokleciano pircių, dabar eksponuojama Luvro muziejuje Paryžiuje. Skulptūros autorius nežinomas. Jos roméniskoji kopija buvo sukurta II mūsų eros amžiuje. Hermafroditas pavaizduotas Frederico Fellini filme „Satyriconas“ (1969 m.) pagal to paties pavadinimo Petronijaus***** kūrinį (Krafft Ebing raše, kad tai „*pats seniausias pasaulyje romanas apie urningus*“***** [1]). Garsi anglų roko grupė „Genesis“ suküré dainą „Salmakidés šaltinis“ (1971 m.).

Himenéjas arba Hymenéjus (gr. *Hymenaios*, taip pat *Hymenaeus*, *Hymenaeus ar Hymen*) – graikų mitologijoje santuokos dievas, iškvepiantis puotauti ir dainuoti. Buvo manoma, kad Himenéjas apsilanko kiekvienose vestuvėse.

*****Petronijus (Titus Petronius) (27–66 m.) – roménų poetas.

*****uringas – vyras, seksualiai patrauklus kitiams vyrams. Terminą 1864 m. pavartojo pirmasis kovotojas už gėjų teises Karl Ulrichs (1825–1895 m.). Jis teigé, kad toks vyras, nors ir gime su vyriškais lytiniais organais, psichologiškai yra moteris. Dabar vartojoamas terminas „homoseksualas“.

5 pav. Nicolas Poussin (1594–1665). Moterimi persirengęs Himenėjas aukoja Priapui (1634–1638).
San Paulo meno muziejus, Brazilija.

Kad ir kaip tai būtų ironiška, duomenys dėl santuokos dievo kilmės labai prieštarangi: pagal vienas legendas – Himenėjas laikomas Afroditės ir Dioniso (jauniausio iš Olimpo dievų, vynininkystės globėjo) sūnumi, pagal kitas – Apolono ir vienos iš mūžų: Kaliopės, Uranijos ar Terpsichorės, sūnumi. Legendose dėl Himenėjo kilmės yra ir homoerotinių motyvų: Himenėjas buvo laikomas Magneto sūnumi, Apolono mylimuoju, kitose legendose – Dioniso mylimuoju [2, 3].

Himenėjas paminėtas Homero „Iliadoje“, Virgilijaus „Eneidoje“, Ovidijaus „Metamorfozėse“, Viljamo Šekspyro „Hamlete“. VI–VII a. pr. Kr. savo kūryboje ši dievą minėjo poetė Sapfo (žr. toliau). Himenėjas mituose vaizduojamas žydinčio moteriško grožio jaunuoliu, mirštančiu per savo vestuves. Manoma, kad Himenėjo mirtis simbolizuodavo prarandamą nekaltybę, taip pat ir homoerotinių santykį, kurie Antikos Graikijoje buvo gana paplitę, pabaigą po vedybų. Dailėje Himenėjas vaizduojamas kaip sparnuotas berniukas arba lieknas jaunuolis, nešantis vienoje rankoje deglą, kitoje – vainiką, apsigaubęs vestuvių šydu, su griežta veido išraiška, skirtingai nuo Eroto. „Žibintus Himenėjas, Amoras neša iškėlę, gausiai smilkalais gardžiuojasi liepsnos.“ (Ovidijus. „Metamorfozės“) (5, 6 pav.) [8].

Himenėjos – graikų poezijos žanras. Himenėjomis buvo vadinamos giesmės, giedamos palydint nuotaką į jauniukio namus. Žodis „himnas“ kilo nuo dievo Himenėjo vardo.

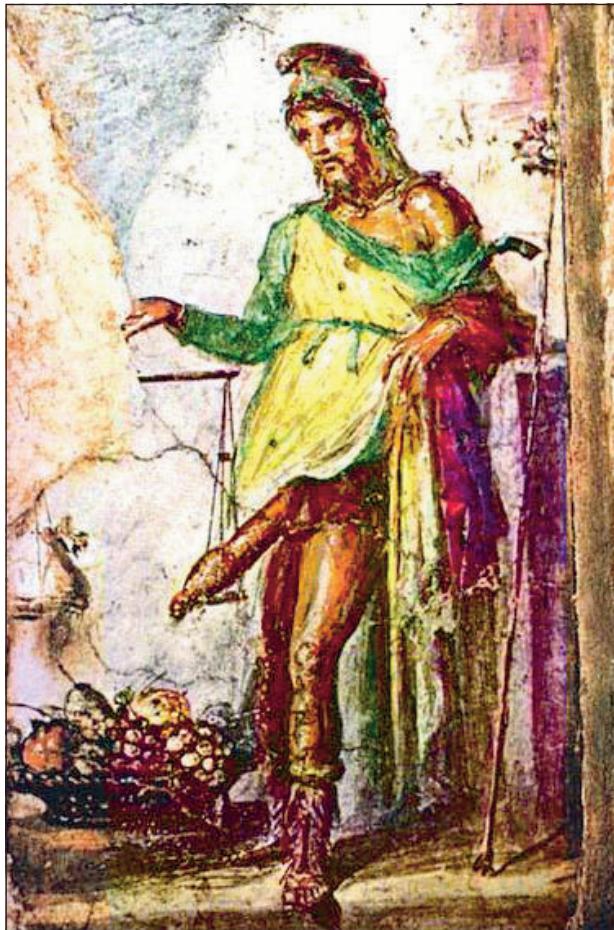
Hymen (terminas taip pat kilęs nuo dievo Himenėjo vardo) – mergystės plėvė (plona gleivinės raukšlė tarp moters makštis ir makštis prieangio, skirianti moters vidinius lytinius organus nuo išorinių), anksčiau buvo vertinama kaip nekaltybės simbolis.

Priapas graikų mitologijoje – derlingumo, vaisingumo dievas, gyvulių, vaisių, sodų ir vyriškų genitalijų globėjas, Dioniso ir Afroditės sūnus. Priapas bandė išprievertauti Lotą, bet ši gindamasi pasivertė į lotosą. Ovidijaus „Fasti“

6 pav. Edvard Burne-Jones (1833–1898). Himenėjas (1868). Delaware meno muziejus, Vilmingtonas, JAV.

aprašoma, kad susijaudinęs Priapas mėgino pagauti išgėrusią Lotą, bet tuo metu buvęs šalia asilas užbliovė ir viską sugadino. Priapas buvo išjuoktas; kasmetinėje pavasario Priapo šventėje iš pradžių visada būna paaukojamas asilas, ironiškai prisimenant pažeminimą. Iš pradžių Priapas buvo

7 pav. Priapą vaizduojanti freska, rasta Casa Vettii, Pompėjoje, Italija (I a. pr. Kr.).

Mažosios Azijos tautų derlingumo dievas. Jo statulos dažniausiai vaizduodavo barzdotą vyra su didele stačia varpa – jos buvo statomos miestų aikštėse, kryžkelėse, soduose, laukuose, vynuogynuose, net miegamuošiuose. Stati apnuoginta varpa simbolizavo ne tik didelį derlingumą, bet ir apsaugą nuo blogio [2, 3]. Juokaujama, kad jei Himenėjas – santuokos ceremonijos globėjas, tai jo brolis Priapas globoja nakties ceremonijas... Išsiveržus Vezuvijui (79 m. pr. Kr.) sugriautoje Pompėjoje išliko kelios antikinės freskos, vaizdavusios Priapą (7 pav.).

Priapizmas – patologinė varpos erekcija, nesusijusi su seksualumu. Kaip rašo Krafft Ebing, priapizmas gali atsi- rasti refleksiškai dėl periferinių dirgiklių sergeant gonorėja, dėl organinio nugaros smegenų takų, einančių nuo galvos smegenų iki erekcijos centro, dirginimo (nugaros smegenų pakenimas apatinėje kaklo ir viršutinėje juosmens dalyje), pakenkus erekcijos centrą nuodais arba dėl psichinių dirgiklių [1].

Per savo praktiką autorei teko susidurti su keliais priapizmo atvejais tarp psichikos ligonių; vieną pacientą teko nukreipti chirurginiams gydymui.

Erotas (gr. *Eros*) – senovės graikų meilės, vaisinguo- mo, geismo ir lytinio gyvenimo dievas, Afroditės ir Arejo sūnus (romėnų atitinkmuo – Amūras, Kupidonas). Posakiai

8 pav. William-Adolphe Bouguereau (1825–1905). Kupido- nas (1875).

„pervéré Amūro strélė“, „uzmezgė amūrus“ tapo populia- rūs kasdienėje kalboje (8 pav.).

Erotas mene dažniausiai vaizduojamas kaip sparnuotas mažas berniukas arba kūdikis su nedideliu lanku ir strélėmis rankose. Jis turi dviejų rūsių strélės: auksines su balandžio plunksnomis, kurios sukelia meilę, ir kitas, geležines su pelėdos plunksnomis, kurios sukelia abejingumą. Poetė Sapfo apraše jį kaip „saldžiai kartų“ ir „žiaurų“ savo aukoms. Jis taip pat yra apibūdinamas kaip nesąžiningas, išdykės ir charizmatiškas [2, 3, 6].

Erotika – seksualiniai jausmai, fantazijos ir išgyvenimi, taip pat viskas, kas juos stimuliuoja: literatūra, žurnai, filmai, nuotraukos, paveikslai.

Erotomanija (graik. *eros* – meilė, *ikos* – susijęs, pana- šus, *mania* – beprotybė) – psichiatrijoje turi dvi reikšmes:

1. Meilės kliedesys (*paranoia erotica*) – retai pasitaikantis kliedesys, dažniausiai būna vienišoms moterims. Tai įsitikinimas, kad moterį myli labai garsus žmogus, užimantis aukštęsnę padėtį darbe ar visuomenėje, paprastai nepasiekiamas ir asmeniškai nepažįstamas, dažnai matytas

9 pav. Prancūzų psichiatras ir fotografas Gaetan Gatian de Clerambault (1872–1934).

tik per televizorių. Dėl meilės kliedesio asmuo meilės objektui gali būti pavojingas.

Šis sindromas kitaip dar vadinamas **Klerambo (Clerambault)** sindromu*. 1927 m. (kituose šaltiniuose – 1921 m.) jį aprašė prancūzų psichiatras Gaetan Gatian de Clerambault (1872–1934 m.) (9 pav.), pavadindamas jį *psychose passionnelle* (aistros psichožé). Meilės kliedesys buvo žinomas jau senovėje, jį apraše Hipokratas, Plutarchas, Erasistratas, Galenas. Prancūzų gydytojas Bartholomy Pardoux (1545–1611 m.) savo knygoje „Proto liga“ apraše meilės patologiją ir išskyrė erotomaniją bei nimfomaniją (žr. toliau). Clerambault buvo labai išsilavinęs žmogus. Jis mokėjo 5 kalbas, baigė dekoratyvinio meno mokyklą, teisės studijas, tapė paveikslus, fotografavo, domėjosi Rytų tautų tautiniais kostiumais, pats juos kūrė. 1915–1920 m. padarė apie 4000 Maroko moterų nuotraukų uždengtais veidais. Clerambault darbai eksponuojami parodose ir muziejuose (10 pav.). Patyrės nesékminges katarktos operaciją, Clerambault susirgo depresija, pasireiškusia melancholija, kaltės kliedesiu, ir nusišovė [11–13].

Klerambo sindromas, kitaip dar vadinamas **Simenono sindromu** pagal garsujį belgų-prancūzų rašytoją Georges Joseph Christian Simenon (1903–1989 m.), romanų apie inspektorį Megré autorių. G. Simenonas romane „Mesjé Lundi“ (1944 m.) apraše moteri, kenčiančią nuo erotomanijos. Beje, G. Simenonas norėjo tapti psichiatru, bet dėl finansinių sunkumų negalėjo studijuoti medicinos ir pasirinko rašytojo kelią [14].

*Žinomas kitas to paties autoriaus vardu pavadinamas sindromas – Kandinskio-Klerambo, arba psichinio automatizmo sindromas.

10 pav. Gaetan Gatian de Clerambault. Be pavadinimo (tarp 1917–1920).

Vienas iš naujausių laikų istorijoje žinomiausių erotomanijos atvejų – 1981 m. John Hinckley šūvis į JAV prezidentą Ronaldą Reiganą. Nusikaltėlis taip norėjo atkreipti į save garsios aktorės Jodie Forster dėmesį ir įrodyti jai savo ištikimybę. Klerambo sindromas taip pat vaizduojamas daugelyje meninių filmų, tarp jų – prancūzų filme „Myli – nemyl“ (2002 m.), kuriamе vaidino Audrey Tatou.

2. Liguistai sustiprėjęs lytinis potraukis, hiperseksualumas. Vyrų hiperseksualumas vadinamas satyriaze, moterų – nimfomanija.

NIMFOS IR SATYRAI

Satyrai – graikų dievybės, pasižymėjusios dideliu gašlumu ir lytine galia. Nuogi, pusiau gyvuliški uodeguoti, barzdoti, riestanosisai gamtos demonai su avino ragais ir ožio kanopomis, persekiojantieji nimfas ir najades. Satyrai būdavo vyno dievo Dioniso (Bakcho) palydovai per Dioniso šventes, kuriose būdavo rodomi satyrų vaidinimai (iš čia kilo pavadinimas „satyra“). Vyriausiasis satyras – Silenas, žemesnioji dievybė, kaip Hermis ir Priapas, siejamas su vaisingumu, mene dažnai buvo vaizduojamas su didele stačia varpa (11 pav.) [2, 3, 9].

11 pav. Edouard Henri-Avril (1843–1928). *Figuris Veneris: A Manual of Classical Erotica* (1900). Knygos viršelis.

Satyrus pjesėse vaizdavo Euripidas – „Ciklopuose“, Sofoklis – „Keliaujančiuose satyruo“.

Satyriazė (satyriasis) arba **satyrizmas** – vyrų lytinis nukrypimas, pasireiškiantis padidėjusių lytiniai potraukiu, kurio nenumalšina nei labai dažni lytiniai santykiai, nei dažna lytiniai partnerių kaita, ir nesugebėjimas užmegzti ilgalaikių seksualinių ryšių. Gali atsirasti epizodiškai po ilgalaikės lytinės abstinencijos, dėl hormonų veiklos sutrikimo, dėl organinių smegenų pažeidimų, sergeant psichikos sutrikimais (šizofrenija, epilepsija, esant manijos būsenoms).

Vyrų hiperseksualumas, kitaip dar vadinamas **Don Žuano sindromu (donžuanizmu)**. Sindromas pavadintas legendinio moterų širdžių užkariautojo don Žuano (Don Juan arba Don Giovanni), ispanų dramaturgo Tirso de Molina pjesės, išleistos apie 1630 m., veikėjo vardu. Tai labai populiarus herojus, kuriam savo kūrinius skyrė Moljeras, Karlas Goldonis, Baironas, Puškinas, Aleksandras Diuma, Aleksejus Tolstojs, Richardas Štrausas, Mocartas, Jóhanas Sebastianas Bachas ir daugelis kitų.

Nimfa (gr. *nymphé*, lot. *nympha* – mergaitė, nuotaka, vedybų amžiaus mergina) – graikų mitologijos gamtos dvasia. Nimfos – tai moteriškosios žemesnio rango dievybės, įasmeninančios kuriančias gamtos jėgas, kartais siejamos su konkretiomis vietomis, dažnai yra aukštėsnio rango dievų (Dionizo, Artemidės, Afroditės ir kt.) palydovės. Nimfos gyveno kalnuose, prie šaltinių ir upių, miškuose. Graikai ir romėnai nimfas vaizduodavo labai gražiomis, jaunomis mergaitėmis. Paprastai jos laikytos ne-kaltomis mergelėmis, nors sueidavo su dievais ir žmonėmis, tačiau dažniausiai giliai neįsimylėdavo, lengvai skirtavosi, greitai rasdavo kitą traukos objektą [2, 3].

Nimfomanija – moters lytinis nukrypimas, pasireiškiantis nepasotinamu lytiniu potraukiu. Tokia moteris nuolat geidžia sekso su bet kokiui partneriu (neatsižvelgiant į amžių ar išvaizdą, net lyti), stengiasi patenkinti lytinį potraukį pasitaikius bet kokiai progai – vakarėlyje, pasimatyme ir pan. Paprastai nekreipia ypatingo démesio į aplinkinių reakciją ir moralines normas.

Carol Groneman, istorijos profesorė iš Niujorko John Jay koledžo, 2000 m. išleido knygą „Nimfomanijos istorija“ (*Nymphomania: A History*) [15]. Autorė 10 metų tyrinėjo sociologinę, medicininę ir teisinę nimfomanijos istoriją, išstudijavo JAV medicininius ir teismo dokumentus nuo XIX a., kai nimfomanijai gydyti buvo taikomi įvairūs metodai: klitoridektomija, krauso nuleidimas, griežtos diatos, šalto vandens dušai ir vaistai, tarp kurių buvo iprastas kaustikas (natrio šarmas).

C. Groneman nuomone, nimfomanija diagnozuojama daug dažniau nei satyriazė, kadangi visuomenė labiau toleruoja vyrus, pasižymintiems padidėjusių lytiniai potraukiu, nei moteris.

Nimfomanijai būdingi šie simptomai [16]:

1. Nuolatinės mintys apie lytiniai santykius arba seksualiniai vaizdiniai.
2. Kompulsyvi (turinti neįveikiamą potraukį) masturbacija.
3. Pakrikusi (pasileidusi) seksualinė veikla.
4. Nekontroliuojamas elgesys.
5. Asmenybės pakitimai.
6. Nerimas.
7. Depresija.
8. Menkas savęs vertinimas.
9. Priklausomybė įvairioms medžiagoms.
10. Alkoholizmas.
11. Kartotiniai nesėkmingi santykii užmezgimai.
12. Obsesijos (įkyrumai) gauti seksualinį pasitenkimą, nepaisant sau daromos žalos.

Mesalinos sindromas – retai vartojamas nimfomanijos sinonimas. Pavadinimas kilęs nuo Romos imperatoriaus Klaudijaus trečios žmonos Valerijos Mesalinos (17/20–48 m.), galėjus ir įtakingos valdovės, pasižymėjusios dideliu seksualiniu appetitu ir paleistuvavimu. Apie Mesalinos nimfomaninius polinkius rašė istorikai Tacitas ir Plinijus. Pagal Plinijų, Mesalina per parą santykiaivo su 25 vyrais ir varžybose nugalėjo prostitutę. Ši istorija buvo aprašyta Renesanso laikotarpio dramoje „Mesalinos tragedija“ (1640 m.), kurios autorius Nathaniel Richards laikomas fiktyviu asmeniu. Apie Mesaliną parašyta daug kūrių, naujausiais laikais sukurtu net 10 meninių filmų, ją vaidino garsios aktorių (Maria Felix, Suzan Hayworth, Belinda Lee) [17, 18].

NIMFOMANIJOS ATVEJIS

Seksualiniai sutrikimai TLK. Psichiatrų naudojamoje TLK-10 seksualiniai sutrikimai įrašyti dviejuose skyriuose. Skyriuje „Elgesio sindromai, susiję su fiziologiniais sutrikimais bei somatiniais veiksniiais“ (F 50–59) lytiniai sutrikimai apima poskyrį „Seksualiniai sutrikimai, nesusiję su organiniu sutrikimu ar liga“ (F 52), o kitame skyriuje – „Suaugusiujių asmenybės ir elgesio sutrikimai“ (F 60–69) jiems skirti trys poskyriai: „Lyties tapatumo sutrikimai“ (F 64), „Seksualinio pasirinkimo sutrikimai“ (F 65) ir jau minėti „Psichologiniai ir elgesio sutrikimai, susi-

ję su seksualine raida ir orientacija“ (F 66). Kai kurie iš šių sutrikimų nėra savarankiškos ligos, o tik atskiri ligų simptomai, pvz., orgazmo sutrikimas, priešlaikinė ejakuliacija ir kt. Nifomanija ir satyriazė šiuolaikinėje klasifikacijoje vadinama „perdėtu seksualiniu potraukiu“ (F 52.7) [10].

Beveik 40 metų dirbant psichiatru, lytinis sutrikimus pasitaikyavo diagnozuoti tik kaip kitų psichikos ligų, dažniau asmenybės sutrikimų (seniau vadintų psichopatiomis) ar šizofrenijos, simptomus. Dažniau su lytinio gyvenimo anomalijomis, ypač perversijomis, susiduria teismo psichiatrai. Teismo praktikos atvejai dažnai būna kazuistiniai, įsimintini. Yra tekė gydyti pacientus, be pagrindinių sutrikimų, turinčius ekshibicionizmo, sodomijos ir kitų lytinį sutrikimą. Tik vieną kartą, pačioje savo darbo pradžioje, teko gydyti ligonę, kuriai buvo diagnozuota nifomanija, taip pat kaip šalutinis sutrikimas.

Pateiksiu tą man įsimintiną atvejį.

Pacientė A. L., 22 metų, 1973 m. gruodžio mėn. pirmą kartą į Respublikinę Vilniaus psichiatrijos ligoninę (RVPL) nukreipė Lietuvos sveikatos apsaugos ministerijos (SAM) vyriausasis neurologas, kartu dirbęs ir seksologu. Jis gydė ir ligonės sugyventinį, taip pat turintį seksualinių problemų. Pacientė buvo nukreipta į ligoninę įtariant neurozinį asmenybės vystymąsi ir nifomaniją. Moteris kreipėsi į SAM, prašydama jai pašalinti gimdą, kadangi jautė nenumaldomą potraukį santykiauti su vyrais.

1973–1978 m. pacientė RVPL buvo gydyta penkis kartus. Pirmą kartą besigydydama ligoninėje parašė prašymą: „*Prašau aš jūsų labai, padarykite man operaciją: išimkite gimdą ir lytinis santykius, kad nebūtų noro. Labai prašau aš Jūsų, gelbékite mane nuo tos nelaimės... prašau man duoti leidimą, kad galima būtų padaryti operaciją.*“ (pareiškimo kalba netaisyta). Ligoninėje A. L. praleido 20 dienų ir pareikalavo, kad ją išrašytų, nes jokio gydymo efekto nebuvo. Gydymo efekto ir negalėjo būti, nes psichiatrai apie lytinį sutrikimus tuomet žinojo nedaug, o ligonei buvo skiriamas toks gydymas: „*Kieta lova, apsiplaukiu šaltu vandeniu rite ir vakare, darbo terapija – leisti į siuvyklą; apynių arbata. Po darbo skaityti literatūrą apie švelnią platoniską meilę* (apie platoniską meilę žr. toliau – D. S.). Medikamentai: camphora monobromata, trioxazinas 1 tabl. 3 × d., elenium 1 tabl. 3 × d., pipolfenas 25 mg nakč.“ (kalba netaisyta). Po stacionarinio gydymo ligonė du kartus per savaitę važinėdavo į RVPL psychoterapijam gydymui. Pagerėjimo nejautė. Iš darbo kartu su vyru važinėdavo namo.

1974 m. vasario mėn., po 5 savaičių, ligonė kartu su sugyventiniu kreipėsi į RVPL. Pacientė skundėsi, kad vyras jos lytiškai nepatenkina, nes gali atlikti lytinį aktą tik 1–2 minutes, o ji nespėja pajusti orgazmo. Pacientė ir jos sugyventinius buvo paguldinti atitinkamai į moterę ir vyru skyrius. Be patologinio asmenybės vystymosi, pacientei buvo nustatytas ir 8–9 savaičių nėštumas. Pagal nėštumo trukmę galima buvo įtarti, kad pacientė pastojo, besigydama stacionare. Straipsnio autorei 1974 m. du kartus (ligonė buvo perkelta į kitą ligoninę nėštumui nutrauktį ir vėl grąžinta) teko gydyti šią pacientę (31 dieną).

Iš anamnezės sužinota, kad pacientė gimė ir augo kai-me, antra iš 4 vaikų. Kai ligonei buvo 8 m., mirė tėvas. Tėvas buvo girtuoklis, motina vaikais nesirūpino, jie augo internatuose. Ligonė mokėsi gerai, baigė 8 klases ir profesinę technikos mokyklą, dirbo statybos valdyboje tinkuotoja, vėliau – vaikų darželyje slauge. Sirgusi tymais, kiaulyte, vėjaraupiais, jai buvo atlikta tonsilektomija. Nuo 3 m. onanizavosi (apie onanizmą žr. toliau), nuo 10 m. santykiaivo su vyrais. Mėnesinės prasidėjo nuo 13 m. Ligonė turėjo nesanuokinį 2,5 m. vaiką, bet už vaiko tévo neištėjo, nes žinojo negalésianti atsisakyti kitų vyru. 1972 m. bandė žudyti – išgérė kolorado vabalams nuodyti skirtą skysčio. Suteikus pagalbą, vėliau ambulatoriškai gydësi pas seksologą SAM. Ligonės sugyventinius kartu su ja buvo nukreiptas stacionariam gydymui į vyru skyrių.

Psichikos būklė. Pacientė buvo gerai prieinama kontaktui, į pašnekovą nežiūrėjo, sėdėjo nuleidusi akis, tačiau nesijaudindama, nesivaržydama atsakinėjo į visus intymaus pobūdžio klausimus. Išsipasakojo, kad ją vargina per didelis noras santykiauti su vyrais. Norą santykiauti apibūdino kaip niežėjimo, kutenimo pojūcius lytinuose organuose. Malonumo niekada nepatirdavo, nes lytinis aktas trukdavo per trumpai, jি nespėdavo patirti orgazmo. Jos sugyventinius ilgiau pratęsti lytinio akto nesugebėdavo. Pacientė pasakojo, kad namie santykiaudavo su sugyventiniu, važiuodama į darbą susipažindavo su kokiu nors vyru ir santykiaudavo su juo, tą patį darydavo darbe ir važiuodama iš darbo namo. Teigė maniusi, kad galbūt su kitaivis vyrais orgazmą pajus, todėl stengdavosi santykiauti su vis kitaivis vyrais, turėjo savo keisti partnerius. Gėdos jausmo nei prieš savo vyra, nei prieš kitus žmones nejautė. Su moterimis nebendravo, neturėjo jokių bendrų interesų. Knygas skaitė daugiausia apie karą, banditus, kad turėtų apie ką kalbėtis su vyrais. Sakė, kad norėtų gyventi su savo sugyventiniu, nes su juo turi bendrų reikalų. Jokio emocinio ar dvasinio prieraišumo vyrams, su kuriais santykiaudavo, nejautė. Pokalbio metu pacientė buvo gyvų emocijų, adekvaciai nusiypsodavo, buvo susirūpinusi susidariusia situacija, jautė savo nevisavertiškumą. Asmenybė primityvi.

Dėl senestopatių pojūcių, įkyraus potraukio santykiauti su vyrais, nesant emocinio komponento, ligonei buvo įtariama šizofrenija. Atitinkamai skirtas gydymas insulinino komomis, mažeptiliu, deja, irgi buvo be efekto. 1974 m. dar kartą atvykusi į stacionarą, ligonė vėl rašė pareiškimą, kad jai pašalintų gimdą ir ji būtų „*netinkama vyrams*“. Dėl operacijos kreipėsi ir į radijo komiteto sveikatos laidą.

Pirmųjų hospitalizacijų metu ligonei buvo diagnozuitas patologinis asmenybės vystymasis, paskutiniuosius du kartus (1976 ir 1978 m.) – šizoidinė psichopatiija. Kadangi ligonė vaiku nesirūpino, jai buvo atimtos motinystės teises, o vaikas apgyvendintas vaikų namuose. 1976 m. pacientė į stacionarą pateko keistomis aplinkybėmis – naktį buvo rasta be sąmonės miške, su užverstu ant galvos sijonu, buvo kritęs kraujospūdis, todėl pacientei suteikta pagalba Vilniaus klinikinėje ligoninėje. Ligonė skundėsi skausmais širdies plote, tvirtino, kad nebeturi padidėjusio

lytinio potraukio, pasveikusi nuo eleniumo, kurį vartojo po tabletę tris kartus per dieną. Atvykės sugyventinis papasaikojo, kad ligonė pradėjusi piktaudžiauti alkoholiu.

Paskutinį kartą pacientė gydėsi stacionare 1978 m. birželio mén. Į stacionarą kreipėsi, prašydama nustatyti jai invalidumą, kadangi ji negalinti dirbtį. Aiškino, kad, būdama namie, jaučiasi geriau („*nematau vyru, ir man gerai*“). Po 13 dienų pacientė iš ligoninės pabėgo.

Katamnezės duomenų apie pacientę rasti nepavyko.

Seksologiniu požiūriu svarbi ir A. L. sugyventinio istorija. Pateiksiu kai kuriuos ligos istorijos duomenis, susijusius su straipsnio tema.

V. K., 25 metų, buvo gydomas RVPL tris kartus: 1974 m. vasario–kovo mén. 28 d. (tuo pačiu metu kaip ir A. L.) ir du kartus 1977 m. Kaip minėta, į konsultacinių skyrių jį nukreipė SAM seksologas. Konsultaciniame skyriuje pacientui buvo įtartas lengvas protinis atsilikimas ir hipochondrinis sindromas, stacionare diagnozuota asteninė psychopatija. Pacientas nusiskundimus buvo susirašęs lapelyje, skundėsi nemiga, širdies skausmais, rankų drebėjimu, nusilpusia atmintimi, sakė, kad „*graudu darosi, mintys visokios kyla, neturiu nuotaikos, kad gyvenu, visai neįdomu man niekas, rytais galva sunki, kaip vandens pipilta*“ (siuo metu tokius nusiskundimus dauguma psichiatrų priskirtų depresijai). Iš anamnezės sužinota, kad ligonio tėvas – girtuoklis, motina mirė, kai vaikui buvo 12 m. Tėvas vedė motinos seserį, su kuria gyveno, dar motinai gyvai esant, dėl to tévai pykdavosi, tėvas mušdavo motiną. Tėvas mušdavo ir ligonį, kad jis neparuošdavo pamokų. Ligonis turėjo jaunesnį broli (19 m.) girtuoklį, kuris gerdavo su tėvu. Moksłas lagoniui iš pat pradžių nesisekė, ypač rašymas ir aritmetika. Kartoj II, II, III, IV, V klasses. 16 metų metė mokyklą, pradėjo dirbtį statybose, pakeitė apie 20 darboviečių. Nuo 1971 m. dirbo Vilniuje šlifavimo staklių gamykloje kroviku. Buvo paimtas į kariuomenę, po mėnesio karo tarnyboje buvo paguldytas į karo ligoninę ir komisutas. 1968 m. buvo tiriamas Vilniaus miesto psichiatrijos ligoninėje Vasaros g. dėl tinkamumo karo tarnybai. Paleistas iš kariuomenės, vėl buvo tiriamas Vasaros g. 5, iš ten pabėgo ir slapstėsi. Vėliau nukreiptas į ligoninę, bet nesigulė. Alkoholio nevartojo, nes „*išgérus gailu darosi, akys užpiltos ašarų*“. Onanizuodavosi nuo 15 m. tris kartus per dieną; prieš pusantį metų susidėjo su laisvo elgesio moterimi, kurią išdriso parsivesti į namus tik dėl to, kad ji „*nusivalkiojusi su kitais*“. Visada buvo labai jautrus, verkdavo. Sveikas nesijautė niekada – „*lyg vandens pipilta galva*“. Nuo 18 m. pasidarė dirglesnis, greičiau apsišarodavo, imdavo drebėti rankos. Gyvendamas su A. L. pastebėjo, kad esąs lytiškai nevisavertis (nesugebėdavo atlkti lytinio akto, būdavo priešlaikė ejakuliacija). Nustojo miegoti (1 m.), gydėsi pas urologą – be efekto. Paskutinį pusmetį visai nusilpo atmintis – užmiršdavo, kur éjo, ką daré. Atsirado užeinančio pobūdžio skausmai širdies plote. Prarado nuotaiką: „*Niekas gyvenime nebeįdomu, niekur nesinori eti, nieko nesinori daryti*.“ Į galvą pradėjo lysti įkyrios mintys apie sugyventinės neištikimybę (ne be pagrindo). Ligonis net su mazochistiniu (mazochizmas – kito straipsnio tema) po-linkiu smulkiai klausinėdavo apie sugyventinės neištiki-

mybę ir, kai ta smulkiai papasakodavo, tada jam praeidavo visas pyktis. O jei moteris neprisipažindavo, jam pasidarydavo liūdna ir pacientas galédavo „*atsiklaupęs ant kelių bučiuoti jai rankas, kad tik ji prisipažintų*“. Tuo pat metu užeidavo nemotyvuoto graudulio epizodai, kai nei iš šio, nei iš to darydavosi be galio graudu, iš akių pasipildavo ašaros. Kartais, eidamas kaimo gatve, negalédavo žiūréti žmonėms į akis, nes pravirkdavo.

Besigydydamas skyriuje nuolat verždavosi į moterų skyrių pas sugyventinę aiškintis, nuo ko ji nėščia. Prašė ji gydyti, kad būtų „*kaip visi vyrai*“, tada galésiąs susirasti normalią moterį, kuri su juo gyvens. Dar kartą surašė savo skundus: „*Miegas neima nakčia; mažas noras 2 kart į savaitę; nepilnai pasikélė, greitai išsilieja*.“ „*Visa ligos istorija, kuri prasidėjo daugiau kaip metai, 1 ménésiui praėjo, kai vartoju vaistus*.“ (kalba netaisyta). Gydytas sonapaksu, pipolfenu, testosteronu injekcijomis kas 2 dienas.

1977 m. sausio mén. antrą kartą gydėsi ligoninėje 8 d. Paciento būklė pablogėjo, kai ketvirtą ménésį nėščia sugyventinė išėjo gyventi pas kitą. Ligoniu buvo liūdna, vargiño mintys nusizudyti. Išvykės iš ligoninės gydési pas sekologą. Paskutinį, trečiąjį kartą, ligonis 28 d. gydési tais pačiais metais gruodžio mén. Skundési prislégta nuotaika. Iš ligoninės pabėgo, nes rūpėjo sugyventinė, kuri ligonio nelankė.

Daugiau duomenų apie ligonį nebuvo. Katamnezės duomenų nėra, iš rajono savivaldybės sužinojome, kad 2005 m. ligonis mirė.

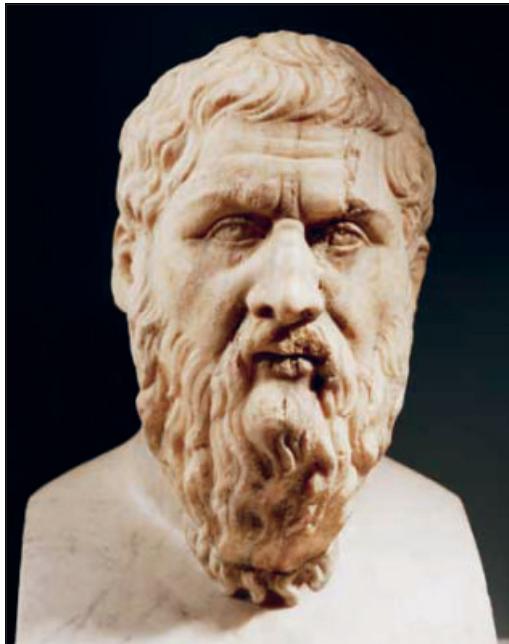
Štai tokios graudžios dvieju žmonių nesékmingo gyvenimo (ir lytinio taip pat) istorijos.

PLATONIŠKA MEILĖ

Terminas „**platonika meilė**“ (lot. *amor platonicus*, sin. *amor socraticus*) vartojamas prierašiems, meiliems, be seksualinio elemento santykiams apibūdinti.

Terminą XV a. pirmą kartą pavartojo italų Renesanso filosofas iš Florencijos Marsilio Ficino, kalbédamas apie Sokrato meilę jo mokiniams. Į anglų terminologiją terminas pateko, pasirodžius anglų poeto ir dramaturno William Davenant pjesei „*Platoniški meilužiai*“ (1636 m.). Santykiai paremti Platono (IV–V a. pr. Kr.) meilės idealo suvokimu, kurį jis išdėstė savo filosofiniuose veikaluose „*Faedras*“ ir „*Simpoziumas*“.

„Platoniškos meilės“ be seksualinio elemento traktavimas yra daugiau krikščioniškas, tuo tarpu pats Platonas viškai nebuvo tokio meilės šalininkas. Rašydamas apie meilę, Platonas pabrėžė dvasinį mylinčiųjų vieningumą, būtina meilės sąlyga jis laikė žmogaus kūno grožio garbinimą ir seksualinius santykius. Įkvėpimo šaltiniu filosofas laikė aistrą ir seksualinį pasitenkinimą. Beje, mylinčiųjų lytis Platonui buvo visiškai nesvarbi, kadangi, jo nuomone, homoseksualūs santykiai gali sukelti tokius pačius kilnus jausmus, kaip ir heteroseksualūs. Platono knygose pateiki pavyzdžiai išimtinai apie santykius tarp vyro ir jau nuolio. Knygoje „*Faedras*“ tokia meilė vadinama dieviškaja beprotybės forma ir dievų dovana [19].

12 pav. Platonas. Marmuro skulptūra. IV a. pr. Kr.
Kapitolijaus muziejus, Roma.

„Platoniška meilė“ buvo madinga tema Anglijos karališkuosiuose rūmuose. Ypač tai buvo siejama su karalienė Henrieta Marija (1609–1669 m.), karaliaus Karolio I žmona, kadangi 16-metė nuotaka buvo ištinkta jai nedalyvaujant vedybų ceremonijoje.

Platonas (apie 427–347 m. pr. Kr.) – graikų filosofas, pramintas tokiu vardu dėl plačios ir plokščios krūtinės ir kaktos (gr. *plato* – platus). Dėl jo skulptūrinių portretų autentiškumo iki šiol daug ginčijamas (12 pav.) [18].

LYTINIO GYVENIMO VARIANTAI

Lesbianizmas (safistinė meilė) – moterų lytinis potraukis moterims, moteriškasis homoseksualizmo variantas. **Lesbietė** – moteris, praktikuojanti lesbietišką meilę.

Kad lesbietiški santykiai buvo paplitę senovėje, galime sužinoti iš Šventojo Rašto. Apaštalo Pauliaus laiške romičiams sakoma: „*Jų moteriškosios prigimtinius santykius pakeitė priešingais prigimčiai.*“ (Rom. 1,26) [20].

Lesbianizmo terminas vartojamas nuo 1732 m., 1870 m. paminėtas Oksfordo anglų kalbos žodyne. Šiuolaikinė psichiatrija nelaiko homoseksualumo sutrikimui, tačiau jeigu tokia orientacija sukelia asmeniui problemą, TLK-10 koduojama F 66.x1 (homoseksuali orientacija) jau minėtame skyriuje „Psichologiniai ir elgesio sutrikimai, susiję su seksualine raida ir orientacija“ (F 66).

Eponimas kilo dėl graikų poetės **Sapfo** (Sappho), kuri gimė Lesbo saloje, Ereso mieste (pagal kitus šaltinius – Mitilénės mieste). Sapfo subūrė merginų ratelį, kuriame buvo grojama muzikos instrumentais, šokama, skaitomos eilės, ji kūrė jausmingas eiles apie moteris, todėl dažnai interpretuojama kaip lesbietė. Platonas ją pavadino „dešimtajā mūza“.

13 pav. Lawrence Alma-Tadema (1836-1912). Sapfo ir Alkėjus iš Mitilénės (1881).
Walters meno muziejus, Merilendas, JAV.

14 pav. Jacques-Louis David (1748-1825). Safo ir Faonas (1809).
Ermitažas, Sankt Peterburgas.

Sapfo gyveno apie 612–540 m. pr. Kr. Šių dienų supratimui, ji greičiausiai buvo biseksualė, nes buvo ištakėjusi ir turėjo dukrą. Poetai Archilochas ir Hiponaktas buvo jos mylimieji, o Alkėjus (Alkajas) siekė jos prielankumo. Pagal legendą, ji buvo įsimylėjusi gražuolį Faoną, kuris jai neatsakė tokia pat meile, todėl Sapfo nuo Leukados uolos nušoko į jūrą [3, 18].

Daug žymų dailininkų vaizdavo savo kūriniuose Sapfo ir legendas apie ją (13, 14 pav.). Daug rašytojų savo kūrinius skyrė lesbietiškai meilei (Denis Diderot „Vienuolė“, Giustav Flaubert „Salambo“, Honore de Balzac „Auksaplaukė mergina“ ir kt.).

Lesbo sala yra Egėjo jūros šiaurės rytuose, netoli Turkijos. Tai trečia pagal dydį (1,630 km²) Graikijos sala ir didžiausia Egėjo jūroje. Saloje gyvena apie 90 000 gyventojų. Čia labai mėgsta lankytis lesbietės. 2008 m. salos gyventojai kreipėsi į teismą, reikalaudami uždrausti kitokios seksualinės orientacijos atstovėms naudoti jų salos pavadinimą, deja, teismą pralaimėjo.

Onanizmas

„Judas tat taré savo sūnui Onanui: jeik pas savo brolio žmoną ir gyvenk su ja, kad duotumei savo broliui palikuonių. Jis, žinodamas ne sau gimsiant sūnus, jeidamas pas brolio žmoną elgesi taip, kad ji negalėtų pastoti motina, nenorėdamas, kad vaikai gimių brolio vardu. Ir užtat Viešpats jį ištiko, nes darė bjaurų dalyką.“

(Šventasis Raštas. Senasis Testamentas.
Pradžios knyga. Pr. 38,1-10) [21]

Onanizmas (arba masturbacija, lot. *manus* – ranka, *stupro* – išniekinu) – mechaninis savo lytinį organų dirginimas. Onanizmas retai laikomas lytinio gyvenimo patologija. Dažniausiai pasitaiko paauglystėje arba esant pverstiui seksualiniam susilaikymui (kariuomenėje, įkalinimo įstaigose ir kt.). Onanizmas laikomas patologija, jei tai yra vienintelė lytinio pasitenkinimo forma ir néra potraukio atlikti lytinį aktą. Beje, tas pats Krafft Ebing laiko onanizmą yda ir mano, kad jis gali būti kai kurių seksualinių sutrikimų, pvz., impotencijos, priežastimi [1].

Onanas (hebr. *stiprus*) žydų mitologijoje – Jokūbo sūnaus Judo antrasis sūnus, atsisakęs vykdyti levirato* įstatymą ir apvaisinti savo brolio našlę Tamarą. Už tai Dievo nubaustas mirtimi. Neaišku, kodėl masturbacija buvo pavadinota Onano vardu, juk pagal citatą iš Biblijos herojus tiesiog nutraukė lytinį aktą (*coitus interruptus*).

Žinoma keletas garsių paveikslų, vaizduojančių tokį dažną, kaip rašoma, reiškinį (tarp jų – skandalinių austrių ekspresionisto Egono Schiele (1890–1918 m.) autoportretai, erotinio meno astovo, prancūzų dailininko Edouard Henri-Avril (1843–1928 m.) paveikslas), tačiau juos gal labiau derėtų spaudsinti specialiame žurnale. Parinkau Salvatoro Dali paveikslą vien dėl pavadinimo. (Apie Salvatorą Dali, kurio beveik visa kūryba susijusi su jo seksualiniu gyvenimu, dar nedrįstu rašyti; jį labai mėgstu, bet dar nepakankamai apie jį žinau ir gal ne visai suprantu.) Radau amerikiečių rašytojo Marko Tveno, tikroji pavardė – Samuelis Langhornas Klemensas (Mark Twain – Samuel Langhorne Clemens (1835–1910 m.), 1879 m. Skrandžio klube Paryžiuje, Amerikos rašytojų ir menininkų draugijoje pasakyta garsių humoristinę kalbą, pavadintą „Kelios mintys apie onanizmo mokslą“ [22]. Šioje kalboje Markas Tvenas cituoja, ką apie onanizmą pasakė Homeras, Cezaris, Robinzonas Kruzas (pagrindinis Danielio Defo ben-dravardžio romano veikėjas), karalienė Elžbietė, Franklinas ir Michelangelo. Neturėjau galimybės patikrinti, ar tikrai jie taip sakė. Kadangi onanizmas nelaikomas patologija, tai, matyt, įkvepia šiuolaikinius menininkus viešai tą demonstruoti. Rašiau apie A. Brenerį, kuris viešai masturbavosi Maskvos plaukimo baseine, pastatytyame vietoj Kristaus Išgelbėtojo cerkvės, susprogdintos 1931 m. [23]. Tokių menininkų yra ir daugiau. *Harper's* žurnale radau

*leviratas – senas paprotys, vėliau virtęs įstatymu, pagal kurį vyresnis brolis turėjo vesti jaunesniojo brolio našlę; pirmas iš šios santuokos gimęs vaikas buvo laikomas mirusiojo brolio išpėdiniu.

15 pav. Salvador Dalí (1904–1989). Didysis masturbatorius (1929).

Nacionalinis karalienės Sofijos muziejus, Madridas, Ispanija.

Roger D. Hodge straipsnių apie su onanizmu susijusius menus [24]. Autorius rašo apie „séklidžių triumfą šiuolaikiame mene“ ir pasakoja apie ištisą judėjimą, skirtą onanizmui.

Nesigilinsime į smulkmenas ir nesimėgausime aprašymais. Mene vaizduoti galima viską, žūrint į tai, kas ir kaip tą daro (vėl grįžkime į straipsnio epigrafą). Ir dar – daug kas priklauso nuo to, kas ir kaip tą meną suvokia.

Šiuo straipsniu norėjau tik kiek priminti kai kurių epinimų kilmę. Labai daug psichoanalitinėjų seksualinio gyvenimo kompleksų, lytinį iškrypimą pavadinta graikų, roménų mitų ir literatūros kūrinių herojų vardais. Bet apie tai – kitame straipsnyje...

Gauta:
2008 12 02

Priimta spaudai:
2008 12 12

Literatūra

1. Крафт-Эбинг Р. Половая психопатия. Москва: Республика, 1996; 24; 342; 341; 65.
2. http://lt.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Mitologijos_srities_straipsniai
3. Трене́ни-Валда́рфелис И. Митологія. В., Mintis, 1972; 161–4; 176–182; 87; 163; 331.
4. Алленде И. Афродите. Историос, receptai ir kiti afrodiziakai. В., Alma Litera, 1999; 11; 26.
5. Paul Scot. Afrodiziakai, arba kaip sumażinti nenumaldomą aistrą. В., Aktėja, 2006.
6. Rinkevičienė A. Erotikos terminų žodynas. В., Gimtinė, 2003; 4–9; 98–100.
7. Biedermann H. Naujasis simbolių žodynas. В., Mintis, 2002; 476–8; 371; 368–9.
8. Capretti E. Botticelli. Kaunas, Šviesa, 1999; 54.
9. Ovidijus. Metamorfozės. В., Vaga, 1990; 4.270–385; 4.768–9.
10. TLK-10 psichikos ir elgesio sutrikimai. LPA 1992; 168–74.
11. http://www.patient.co.uk/leaflets/de_clerambaults_syndrome.htm
12. Lerner V, Kapstan A, Witztum E. The misidentification of Clerambault's and Kandinsky-Clerambault's syndromes. Can J Psychiatry 2001; 46: 441–3.

13. Jordan HW, Lockert EW, Johnson-Warren M, et al. Erotomania revisited: Thirty – four years later. *J of National Medical Assoc* 2006; 98(5): 787–93.
14. Pauv de K. Psychiatric syndromes in literature. <http://pb.rcpsych.org/cgi/reprint>
15. Groneman C. Nymfomania: A history. V.V. Norton, 2000.
16. <http://www.wrongdiagnosis.com/n/nymphomania/symptoms.htm>
17. <http://en.wikipedia.org/wiki/Messalina>
18. Hafneris G. Žymūs antikos žmonės. V., Vytyrus, 1987; 193; 222–4; 245–7.
19. <http://plato.stanford.edu/entries/plato-friendship>
20. Šventasis Raštas. Naujasis Testamentas. Apašalo Pauliaus laiškai. Rom. 1,26.
21. Šventasis Raštas. Senasis Testamentas. Pradžios knyga. Pr. 38,1–10: 55.
22. Twain M. Some thoughts on the science of onanism. <http://exchristian.net/exchristian/2002/09/some-thoughts-on-science-of-onanism.php>
23. Survilaitė D. Herostrato sindromas ir kiti meno kūrinių naikinimo atvejai. *Neurologijos seminarai* 2008; 12(37): 149–62.
24. Hodge RD. Onan the magnificent: the triumph of the testicle in contemporary art. *Harper's Magazine* 2000 March; 77–80.

D. Survilaitė**LOVE AND SEXUAL LIFE IN EPONYMS****Summary**

Eponyms related with love and sexual life that take their names from Greek and Roman mythology, the Bible as well as from literature and history and are used in medicine, psychiatry and sexology are collected in this study. The origin of them and depiction in art are described. The sexual disorders included in International Classification of Diseases (ICD-10) are discussed. A case of nymphomania, treated by the author, is presented in the article. The paper is illustrated by famous art pieces.

Keywords: eponyms in medicine, psychiatry and sexology, aphrodisiacs, venerology, hermaphrodites, hymen, priapism, erotomania, Clerambault's syndrome, Simenon syndrome, satyriasis, Don Juan syndrome, nymphomania, Messalina syndrome, onanism, amor platonicus, lesbianism.